

Bernhard Ludwig Königsmann

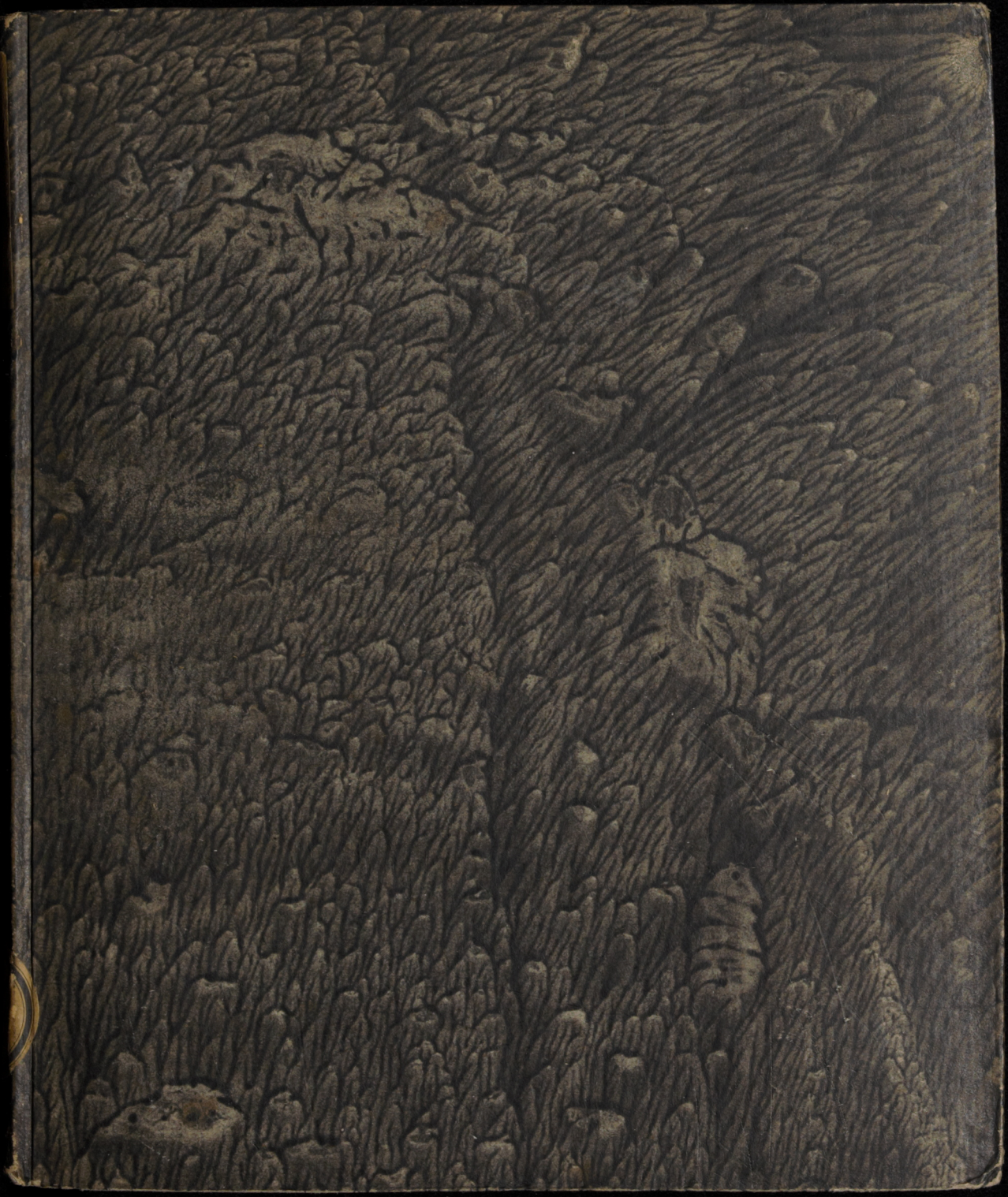
Prolusio Critico-Exegetica Qua Explorationem Iuventutis Litterariam In Athenaeo Flenopolitano A. D. VI. Non. Octob. MDCCLXXXVIII. H. L. Q. C. Suscipiendam

Slesvici: Serringhusianus, 1798

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn819296724>

Druck Freier Zugang

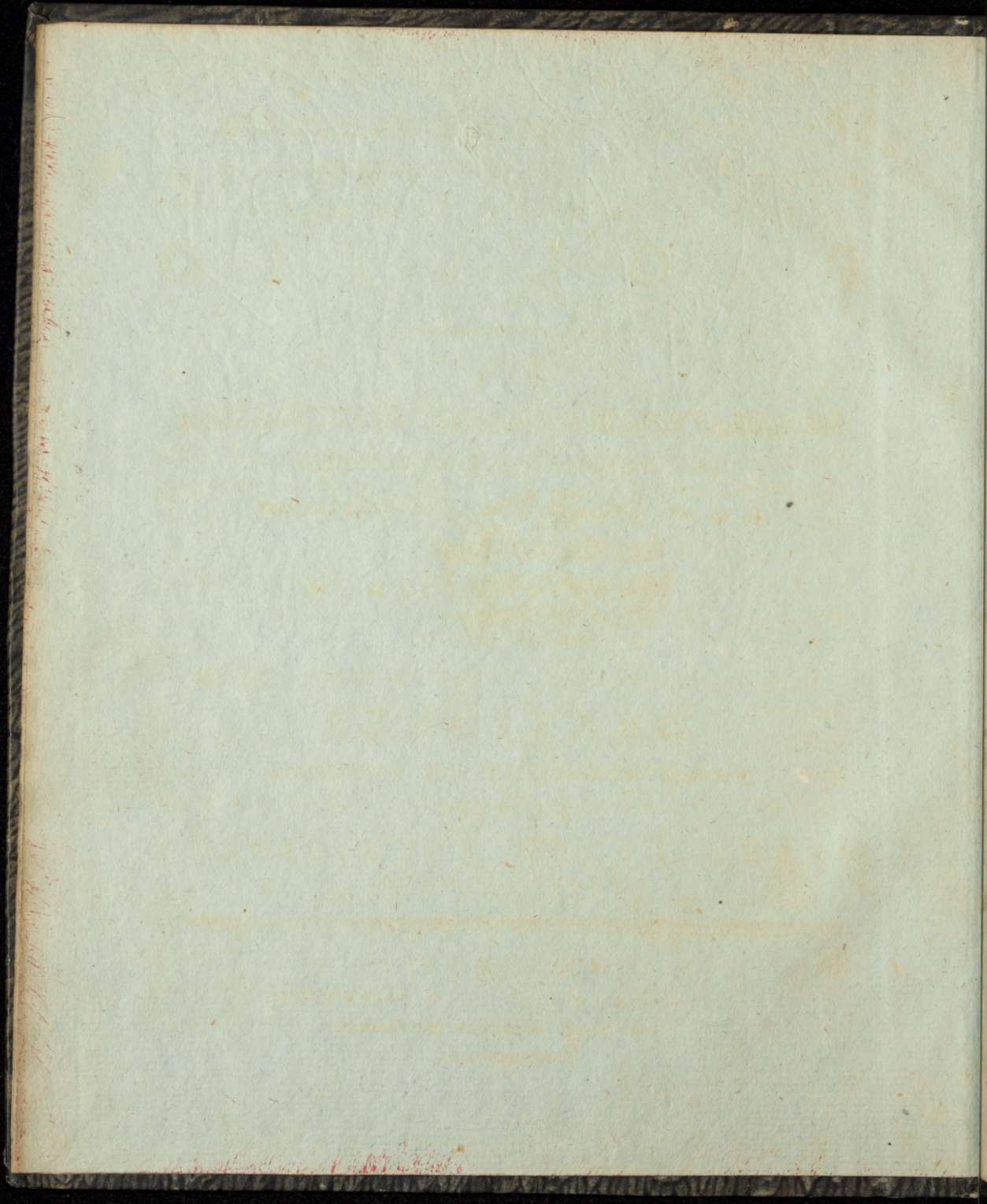

48-6.

F. c. - 1079,
F. c. - 1079.

Ant. Spod. Agrostes
Rostock im Nov. 1828.

AN MVNDVM EX NIHILO CREATVM TRADANT

LITTERAE SACRAE

PROLVVSIO CRITICO-EXEGETICA

QVA

EXPLORATIONEM IVVENTVTIS
LITTERARIAM

IN

ATHENAEO FLENOPOSITANO

A. D. VI. NON. OCTOB. MDCCCXXXVIII.

H. L. Q. C.

SVSCIPIENDAM

INDICIT

BERNH. LVDOV. KOENIGSMANN

EIVSDEM ATHENAEI RECTOR.

SLESVICI

TYPIS SERRINGHVSIANIS.

MDCCCXXXVIII.

AN INVENIENDI EX AMPLISSIMO CRISTIANO TRADITANT

LITTERARUM SACRARUM

PROLOGIO CRISTICO-EKCELTICA

DEA

EXPLORATIONEM INVENTIVIS

LITTERARUM

IN

ATHENASO PLENOPTISANO

A. P. M. N. O. T. O. R. O. S. C. O. L. L. A. T. I. O. N. I. S.

SVSCIPENDAM

INDICIT

BENI LUDOV. KOENIGSMANN

IN BERNI ATHERNAE ROSTOCK

SVSCIPENDAM

EXIIS CRISTICIS

MDCCCLXXXVII

res vel inuito deberet 5). Et tanta quidem claritate lucere abnuit loca ea, quibus idem vulgo contineri existimetur. Tamen tribui istis arbitratur vel sic oportere, quia et perspicue verum sit, et verba adhibita sensum illum admittant. In quo audiendum eum non putamus. Nec enim refert, opinor, nisi hoc vnum, quomodo illa loca intelligi voluerint ipsi eorum auctores. Id quod non ex verbis, per se spectatis; sed ex tota orationis serie iudicandum est. Vnde equidem potius inuestigare constitui, an abs quoquam scriptore sacro, ex sua ipsius mente, doceatur rerum ex nihilo ortus. Quod certe non magis mihi, quam aliis oppido multis videtur. E quibus nominasse sufficiat vnum de praestantissimis librorum diuinorum interpretibus, Ioannem Dauidem Michaëlis, qui de tali huius vniuersi ortu in sacro codice quidquam decerni negat 6).

Sed age excutiamus loca omnia, quae ex eodem codice in contrariam partem laudari non sine aliqua specie consueuerunt. Horum primus efficit ipsum eius initium, quod ita habere nemo nescit: **בראשית ברא**: **אלהים את השמים ואת הארץ**. Nulla sane est pars attributi, enunciatione ista comprehensi, vnde non mundi ex nihilo creationem elicere conati sint quidam. Alii praesidium quaesuerunt in vocabulo **ברא**; alii in verbis **את השמים ואת הארץ**; alii rursus in ipso **בראשית**. Et illis quidem **ברא** significat *ex nihilo efficere*: isti **את השמים ואת הארץ** accipiunt pro *clementis rerum seu materiae principe*: hi denique **בראשית** exponunt *primum s. ante omnia*, h. e. *cum praeter Deum nihil dum exstaret*. Fuerunt quoque, qui plura ex istis interpretamentis, vel cuncta adeo consilii eiusdem causa inter se copularent.

Sed

5) *ibid.* cap. 4. p. 204. sqq.6) *Vid. eius Dogmatif, sect. 5. p. 246. sq.*

Sed vniuersa cum vsu loquendi aut orationis contextu, tum disertissimo ipsius Mosis testimonio abunde refelluntur. Nam כרא nihil esse amplius, quam *facere* siue *ingere*, dudum obseruarunt Aben Esra ad h. l., Isaacus Vossius 7) et Richardus Simon 8). Quin ita explicat ipse Moses Gen. II, 4. cum ait: אלה תולדות השמים והארץ כהכראם כיום: Haec fuit origo caeli terraeque, cum CREARENTVR, FACERETQUE Ioua Deus terram et caelum. Vbi non modo *creare* et *facere*; sed etiam *creari* et *oriri* s. *nasci* pro iisdem habentur. Verba enim illa: Haec fuit origo caeli terraeque, haud dubie notant: Sic orta sunt caelum et terra. Rursus commate antecedente Deus cessasse dicitur ab omnibus operibus suis, אשר כרא לעשות quae faciendis [iis] ediderit, h. e. simpliciter: quae fecerit. Vnde et commate superiori bis pro eo legitur אשר עשה, Iudaeique Alexandrini, similem pleonasmum adhibitori, vertendum sibi censuerunt: ἃ ἤξαστο ποιῆσαι quod haud secus valet: ἃ ἐποίησεν. Vtriusque istius redundantiae, Hebraeis Graecisque perquam vsitatae, gratia consulendi sunt Dathius ad h. l., licet ipse nullam in eo redundantiam agnoscens, Olearius de stilo N. T. p. 17. sq. et ad illum Schwarzzius.

Verum et alias viri septuaginta כרא constanter ἐποίησεν aut simili modo reddunt. Pariterque Samaritanus Gen. I, 2. et II, 3. idem exprimit τῷ טלמס formauit, fecit. Quippe eam huic verbo, vicinis dialectis ignoto, vim potestatemque esse subiectam, firmatur saltem duobus aliis vocabulis, ex illa stirpe prognatis, quae in iis adhuc supersunt. Vnum est Rabbinicum טלמס. Alterum, quod leui sane, eaque sollempni

A 3

pror-

7) de septuag. interpret. c. XI, p. 30. sq.

8) hist. crit. V. T. I. II. c. 5. p. 29. et I. III. c. 3. p. 10, interpret. Lat.

prorsus, metathesi fluxisse indidem videtur, cernitur in Arabico טלשם.
 Quorum vtrumque *formam factitiam*, prius quidem *personam* s. *laruam*;
 posterius *speciem magicam* sonare constat. Accedit, quod dictus inter-
 pres Gen. I, 27. ברא ter exponit כוון, quod itidem est *formauit, fecit*,
 vt Arabicum כآن, media ں, in coniugatione altera. Itaque et Borha-
 neddinus in enchiridio suo sect. XIII. p. 162. בארי connectit cum ver-
 bis binis, quae iisdem illis significatibus vtuntur. Nam לא אלה, inquit,
 אלא אנת אללה אלהאלק אלכארי אלמצור *Non est Deus, nisi tu,*
Deus effector, procreator, formatorque mundi. Similique iunctura Ies.
 XLIII, 7. כראתיו יצרתיו אף עשיתיו *procreaui, formaui effeci que cum.*

Quam *formandi faciendive* potestatem si quis fontem esse eius dixe-
 rit, qua ברא perinde, ac Latinum *creare*, etiam *gignere* denotat, me
 quidem haud habebit repugnantem. Certe in Arab. חלק et כון cum
 earum vtraque et ipsa obtineat: illam hac priorem esse nemo temere
 dubitet. Graecum quoque ποιεν et Latinum *facere* cum Hebraeorum
 עשה de *procreatione* adhiberi notum est. Veluti cum dicitur ωὰ ποιεν,
 παιδοποιεν, *oua* l. *pullos facere*, עשה פרי cet. Postremo in ברא si *gi-*
gnendi notio sit princeps: vix intelligas, quomodo cum ipsa cohaereat
 ille *caedendi exasciandique* significatus, qui in Piel adhuc mansit super-
 stes. Quod fecus est, si hic idem, vt saepe alias, in *formandi* sententiam
 abiisse censeatur.

Attamen Michaëlis, δ πάνυ, *gignendi* vim perhibet primam ac pro-
 priam τοῦ ברא 9). Vtuncque est, etiam ista ad machinationem totius
 mundi natiuarumque eius partium fat commode transfertur. Ciceroni
 qui-

9) supplement. ad text. Hebr. n. 282.

quidem in vno Timaeo Deus dicitur *mundum, animum, sidera* GENVISSE¹⁰), PROCREASSE¹¹), GENERASSE¹²), idemque ab eo vocatur *huius uniuersitatis quasi PARENS*¹³), PROCREATOR *mundi*¹⁴), *animi GENITOR*¹⁵) et qui GENVERIT *omnia*¹⁶). Platoni autem ipsi, quem ille expresit, Deus appellatur ὁ τοῦδε τὸ πᾶν γεννήσας¹⁷), ὁ ποιητὴς καὶ πατὴρ τοῦδε τοῦ παντός¹⁸), ὁ γεννήσας [αὐτὸ] πατὴρ¹⁹). Et Lucretius I. II. v. 177. sqq. *Hoc tamen — ausim Confirmare — Nequaquam nobis diuinitus esse creatam Naturam mundi, quae tanta sit praedita culpa.* Itemque I. I. v. 623. et I. 2. v. 1115. *rerum natura creatrix.*

Sed deinde a perpetua Hebraeorum consuetudine recedunt, qui loco proposito אֶרֶץ הַשָּׁמַיִם וְאֶרֶץ הָאָרֶץ non ipsum *caelum terramque*; verum vtriusque duntaxat *materiam* interpretantur. Nam quod Dau. Kimchi et Aben Esra hanc exsculpere volunt ex particula אֶרֶץ, nae illos vehementer fugit ratio. Habet quidem אֶרֶץ id cum multis aliis Hebraeorum particulis commune, vt primitus sit nomen substantiuum. Sed ex origine sua vsuque generatim denotat *rem*²⁰), sensusque plane conuenit cum Hebr. אֶרֶץ²¹), Aram. אֶרֶץ et אֶרֶץ atque Arab. أَرْض. Quodsi igitur vel maxime sollicites puncta vocalia, legasque non אֶרֶץ הַשָּׁמַיִם וְאֶרֶץ הָאָרֶץ, vt est in vulgatis; verum אֶרֶץ הַשָּׁמַיִם וְאֶרֶץ הָאָרֶץ: tamen verba ista proprie notabunt non *materiam caeli et materiam terrae*; sed *rem caeli et rem terrae*. Atqui hoc nihil est aliud, quam *caelum et terram*, Quippe Hebraei eadem sic periphrafi loquuntur, qua Latini dicunt *rem tibi pro cibo*,

10) cap. 3. 7. et 8. 11) c. 4. et 8. 12) c. 3. et 10. 13) c. 2. 14) c. 8. 15) ibid. 16) c. 11. 17) opp. vol. IX. p. 324. edit. Bipont. 18) ibid. p. 303. 19) ibid. p. 317. 20) Vid. Cl. Storrii obseruat. ad analog. et syntax. Hebr. p. 263. sq. 21) Vid. ibid. p. 265. sq.

cibo, et Graeci *πρωγμα* I. *χρημα* *ανθρωπου* pro *ανθρωπος* ²²). Sin autem serues scripturam receptam, id quod fecisse videntur magistri commemorati: *אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ*, utpote in quibus utrique *אֶת* aliud nomen *אֶת* ἐπεξηγήσιν subiungitur, ne possis quidem *materiam caeli et materiam terrae* vertere, etiam si *אֶת* *materiam* significare fumas, cum potius reddenda forent: *materiam caelum et materiam terram*. Quod quam alienum sensuque vacuum sit, nemo non videt. Contra peropportune ad verbum interpretare: *rem caelum et rem terram*. Haec enim explicari debent: *rem*, quae est *caelum*, et *rem*, quae est *terra* ²³). Neque adeo magis differunt a *re caeli* et *re terrae*, quam *vrbs Carthago* ab *vrbe Carthaginis*, *vrbs Roma* ab *vrbe Romae* cet. Vnde palam est, siue litteram premas, siue minus, nihil verbis Mosaicis indicari, nisi *caelum et terram*.

Enimuero non grammaticis tantum ratiunculis conuincuntur, qui eadem verba exponunt *caeli terraeque veluti semina*. Nam liquido iis repugnat etiam tota ista de mundi originibus narratio. Scilicet cum vniuerse tradit Moses (Gen. II, 2. sq.), *sex illum diebus* a Deo esse procreatum, tum *eodem spatio* complectitur singulas, quas enumerat, opificii diuini partes, easque suo cuiusque diei adscribit. At inter has non referitur illud, quod *אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ* condiderit Deus. Quippe *primo diei* nihil praeter *lucis* generationem assignari, id omni dubitationi eximitur verbis his, quae Gen. I, 5. leguntur: *וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי אוֹר* *Tum accessit vespera et item mane*, ut confieret *dies primus*. Loquitur ibi Moses supputantium ritu, qui ex pluribus partibus totum aliquod colligunt. Post lucem enatam aduesperauisse; deinde autem illuxisse

²²) Vid. Vechneri hellenolex, I, II, c, 8, p. 524.

²³) Cf. Storr, I, c, p. 264.

illuxisse rursus, h. e. *diem noctemque praeteriisse* ait, quibus effectum fit *ἡμερονύκτιον* primum seu *primus dies civilis*. Vult igitur ille, vt dies iste initium ceperit *ab ipso lucis exortu*. Ex quo cogitur, ante lucis procreationem, de Mosis quidem sententia, nihil profus a Deo esse genitum, adeoque nec illam *caeli terraeque materiam*.

Quodsi igitur loco explicando huius vtriusque conformatio, nec tamen peculiare aliquod Dei opus significatur: *caeli terraeque* appellatione id ipsum intelligi debet, quod alias eo nomine indicare consueverunt Hebraei. Solent autem illo constanter pro *hac rerum vniuersitate* vti, v. c. Exod. xxxi, 17. Pf. cxxi, 2. cxxiv, 8. cet. Estque bipartita illa totius mundi diuisio, quippe quae sensuum iudicio nitatur, apud alias quoque gentes vt facile vetustissima: ita et omnino peruulgata. Varro de ling. Lat. l. iv. p. 8. *Loca natura*, secundum antiquam diuisionem, *prima duo*, caelum et terra. — *A qua bipartita diuisione Lucilius suorum vnus et viginti librorum initium fecit hoc*: Aetheris et terrae *genitabile quaerere tempus*. Vnde et Lucretius, plures vno mundos esse ostensurus, l. iv. v. 1150. 54. *Nullam pacto verisimile esse putandum est*, — *Hunc vnum terrarum orbem caelumque creatum*. Lib. autem v. v. 247. *caelum terramque* appellat, quem paullo ante dixerat *mundum*, *naturam mundi* et *hanc rerum summam*. Sed a Mose quaeuis systemata solaria, vt nunc quidem vocant, atque adeo *nullum non corpus caeleste* narratione hac sua comprehendi, perspicuum plane est ex eo, quod post tellurem die tertio adornatam proximo die non modo solem lunamque; verum et הכוכבים (cum ה demonstrat.) *stellas omnino omnes a Deo effectas esse* tradit Gen. I, 16.

Iam si השמים והארץ est *hoc vniuersum* cunctorumque orbium caelestium series: sua sponte patet, כראשית non posse denotare *primum*,

num, cum praeter totius mundi compagem nihil quidquam reperiatur, et ne esse quidem fingiue queat, quod a Deo fuerit procreatum. Sonat igitur **בראשית**, vt semper alias: ita etiam hic: *principio* f. *initio*. Sed quaeri conuenit, *cuiusnam rei* initium significari voluerit Moses. Atque id quidem ex ipsa enunciatione allata perfacile intelligitur. Consuetudo enim ellipfi, de qua Glasius²⁴), ex posteriori eius parte supplenda sunt, quae in priori deprehenduntur omissa. Quare ad **בראשית** mente ac cogitatione ex sequentibus addatur oportet: **השמים והארץ caeli terraeque**, h. e., vt vidimus, *mundi*. Nec absimili ratione Tullius de nat. deor. I, 1. *An — a diis et a principio omnia facta et constituta sint, et ad infinitum tempus regantur, — in primis magna dissensio est*. Quo loco rerum omnium principium innui, ex subiuncto verbo *omnia* planum fit, vt substitui liceat: *An et omnia ab horum principio a diis fact. e const. sint, et ad inf. temp. ab iis regantur*, cet. In eundem modum et Xenophon memorab. Socr. I, 4, 4. *οὐκοῦν δοκεῖ σοι ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους ἐπ' ὠφελείᾳ προσθεῖναι αὐτοῖς, δι' ὧν αἰσθάνονται, ἕκαστα*; *Nonne ergo videtur tibi is, qui a principio fecit homines, utilitatis causa ipsis adiunxisse quaelibet sensuum instrumenta?* Vbi similiter illud: *ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους*, idem sibi vult, quod *ὁ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρώπων* (h. e. τοῦ γένους τοῦ ἀνθρώπινου, *generis humani*) ποιῶν αὐτούς.

Quibus constitutis, totius effati Mosaici, si puncta vocalia sequare, quae in vulgatis exhibentur, hic emergit sensus: *Principio mundi Deus eum effecit*. At vero, ne quid dissimulem, ea pronuntiati illius mens quanquam per se quidem satis est probabilis: tamen ipsi scriptoris con-

filio

²⁴) philol. fac. I. IV. tract. 2. obseru. 12. p. 1226. sq. (Lipf. 1713.), I. in Wakheri ellipsis Hebr., a Schulzio repetitis, p. 225. sqq.

filio parum mihi respondere videtur. Quippe vniuersam hanc de rerum natalibus narrationem non tam eo spectare apparet, vt mundum a Deo conditum fuisse doceatur (hoc enim sumitur potius, quasi iam aliunde notum), quam vt eodem, sex diebus confecto, Deus septimo die intelligatur esse feriatuſ, et ab omni opere suscipiendo abstinuisse. Hinc cum studiosa illa variarum rerum, a Deo procreatarum, per sex dierum interualla distributio, tum maxime *totius* expositionis clausula (Gen. II, 1-3.), qua non modo iterum inculcatur, sex dierum spatio a Deo, quae aggressus sit, absoluta esse omnia; verum adiicitur etiam, hac ipsa de causa diem septimum vacationi ab eo datum fuisse, ac felicem prae ceteris sacrumque esse iussu. Sed ab ea re vltimius probanda otium mihi fecit Illustris Eichhornius²⁵⁾, quem et ipsum in hanc de narrationis Moſaicae scopo sententiam concessisse video. Quapropter si vltimum istius consilium non eo continetur, vt Deum huius vniuersi auctorem esse ostendat: primo Geneseos commate nec summatim proponere censendus est Moſes, quae deinceps singulatim exsequatur. Ac profecto ille, si hoc voluisset, de iusto rerum tradendarum ordine seruando haud magnopere fuisset sollicitus. Nam a mundi originibus ibidem commemorandis esset altero commate ad eam terrae faciem indicandam progressus, quae origines illas *praecessisset*, et tum denique rediisset ad mundi initia per partes exponenda. Immo dixisset omnino, quae dixisse nollet. Etenim eodem illo commate secundo ex superiori intelligendum reliquisset כראשית *principio mundi*, tametsi non de eo ibi statu loquebatur, quo *in* mundi principio; sed quo *ante* illud fuisset terra.

B 2

Quae

25) S. dessen Urgeſchichte im Repertorio für die bibl. und morgenländ. Litter. Th. IV, S. 164. ff.

Quae cum ita sint: nos quidem כרא non cum editis כרא; sed cum Aben Efra et Raschi כרא putamus efferendum, vt verborum interpretandorum haec enascatur sententia: *Principio mundi, a Deo efficiendi, siue quod idem est: Cum ad mundum efficiendum accederet Deus: terra erat* cet. Geminus utique locus est, ad quem magistrorum illorum vterque prouocat, Hofi I, 2. תחלת דבר יהוה כהושע ויאמר יהוה אל הושע. Vbi תחלת per ellipfin dicitur pro כתחלת, vt ראשית רוכו Prou. VIII, 22. pro כראשית דר' et ראשונה Gen. XXXIII, 2. Leu. V, 8. et Num. II, 9. pro כראשונה; כראשית דבר; autem pariter, atque Exod. VI, 28. et Deut. IV, 15. adhibetur pro דבר, cum Pathach in priori syllaba. Vertendum igitur apparet: *Principio sermonis, a Joua ad Hofeam habiti, Hoseae dixit Joua.* Nempe et hic in ויאמר, et Gen. I, 2. in והארץ particula ו est ἀποδοτικῆ, eodemque profus modo vsurpatur, quo saepe apud Arabas praefixum פ. Sic Gen. III, 5. כיום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם Cum ederitis de eo: aperientur oculi vestri. Exod. I, 16. כילדכן את העבריות וראיתן על האכנים Cum obstetriciam feminis Hebraeis operam praestabitis: inspicite sellam, parturientibus vsitatam. Add. Num. IX, 19. et XVIII, 30. cum Deut. IX, 23. Sed ingens exemplorum nubes, e toto codice Hebraeo collecta, excitatur a Noldio in ipsius de particulis Hebr. opere p. 306. edit. Tymp.

Attamen hactenus ab Hofeae loco discrepat Mosaicus, quod in illo quidem דבר de actione iam praesente; in hoc autem כרא de instante demum ea adhibetur. Sed nihil frequentius est tali metonymia, quali per consequens significatur antecedens, qualisque exempla bene multa,

e codice sacro petita, proposuerunt Glasius²⁶⁾ et Storrius²⁷⁾. Vnde et in eodem, in quo Mofes, argumento fimiliter plane Diodorus Sic. biblioth. hist. I, 6., cum veteres physicos statuisse refert: κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῶν ὄλων σύστασιν, μίαν ἔχειν ἰδέαν οὐρανόν τε καὶ γῆν, μειγμένης αὐτῶν τῆς φύσεως· μετὰ δὲ ταῦτα διαστάντων τῶν σωμάτων ἀπ' ἀλλήλων, τὸν μὲν κόσμον παραλαβεῖν ἅπασαν τὴν ὄρωμένην ἐν αὐτῷ σύνταξιν, *in primo huius uniuersi ortu unam caelo terraeque fuisse speciem, natura eorum permixta. Postea autem corporibus a se inuicem disiunctis, mundum omnis illius, qui in eo cernatur, ordinis compotem euasisse.* Quo loco κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῶν ὄλων σύστασιν, *in primo huius uniuersi ortu*, idem esse, ac cum immineret primus huius uniuersi ortus, ex sequente μετὰ δὲ ταῦτα apparet.

Tantum igitur abest, vt narrationis Mosaicae ingressu doceatur rerum ex nihilo ortus, vt ex eadem potius iam ante mundi primordia adfuerit terrarum orbis, qui tertio diuini opificii die non procreatus demum; sed aquis solum nudatus visuique expositus esse perhibetur. Atque hoc ipsum quodammodo, licet satis dubitanter, significat etiam Michaelis, ita quidem scribens²⁸⁾: „Moses sagt nicht allein mit keinem Worte, daß „vor der Schöpfung unsers Erdbodens (immo totius mundi), von der er „redet, Nichts gewesen sey (einer kann glauben: Die tausendste der Sonnen „wälzt jetzt sich, und ist deshalb mit Mose in keinem Streit); sondern er sagt „vielleicht gar das Gegentheil“. Paulo confidentius Richardus Simon, cum praeter vulgatam loci hactenus excusfi interpretationem: *In principio creauit Deus caelum et terram*, attulisset quoque varias alias, gram-

B 3

maticis

26) philol. sac. I. 3. tract. 3. can. 7. p. 765. sq.

27) obseruat, ad analog. et syntax. Hebr. p. 15.

28) in f. Dogmatif, Art. 5. S. 247.

maticis rationibus haud minus consentaneas, hunc in modum pergit²⁹⁾: „Ipsi peritiores Iudaei aiunt, primam” [illam vetusti interpretis Latini μετάφρασιν], „quam vulgo sequimur, non exactiorem ceteris, aut magis litteralem, quoniam aiunt, vocem Hebraeam *in principio* cum sequentibus connecti. Proinde reddendum: *Cum in principio creauit Deus* etc. aut: *Antequam creauit Deus*. Postremam hanc versionem aliis Grotius praetulit. *Non itaque ex his verbis Deum ex nihilo omnia fecisse euinci potest. Immo contrarium innui videtur, nimirum materia, ex qua Deus omnia creauerit*”.

Progredimur ad alium codicis sacri locum, quo ad causam suam probandam vtuntur sententiae examinandae patroni. Exstat ille Hebr. XI, 3. in haec verba: Πίστει νοοῦμεν, κατηγίσθαι τοὺς αἰῶνας ἐῆματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλέπομενα γεγενηῖαι, *Credendo tenemus, diuino imperio conditum esse mundum, vt ex rebus visum fugientibus exorirentur eae, quae in oculos incurrunt*. Alieno testimonio et sibi, et iis, ad quos scribit, Hebraeis innotuisse ait auctor, quae hic de mundi natalibus commemorat. Itaque haud dubie petita sunt e sacris Hebraeorum libris. Et vero prior commatis allati pars perspicue expressa est ex Ps. XXXIII, 6. כִּרְכַּר יְהוָה שָׁמַיִם נִעֲשׂוּ *Iouae imperio caelum est effectum*. Posterioris autem fundus continetur Gen. I, 2. vbi terra ante lucem, iccircoque, vt supra ostendimus, ante vniuersitatem hanc creatam sicut aquis submersa: ita tenebris obruta fuisse dicitur. Quare prorsus inter se conspirant Moses et Paullus, siue quis alius epistolae laudatae est parens, cum hic mundum ita conditum scribit, *vt ex rebus sub adspectum non cadentibus enascerentur eae, quae cernuntur*.

Nam

²⁹⁾ hist. crit. V, T. I, III, c. 3, p. 9. interpret. Lat.

Nam μὴ Φαινόμενα sic, vt fecimus; non autem, vt plerisque placet, *ea, quae non erant*, esse interpretanda, ex opposito βλεπόμενα apparet. βλεπόμενα enim proprie debere accipi, documento est definitio τῆς πίστεως, commate proximum antecedente a Paulo praemissa: ἔστι δὲ πίστις — πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, *Fiducia vero est persuasio de rebus, quae non cernuntur*. Quippe hanc definitionem statim illustrat ipse exemplo a mundi origine, ideoque a re *praeterita* arcescitur, quae *fuit* illa quidem vtique; sed quam nemo mortalium *spectauit*. Et in sequentibus comm. 27. eandem definitionem exemplo Mosis declarat, qui regis Aegyptii iram haud veritus reliquerit terram eius, tamque fortem se praestiterit, τὸν ἀόρατον θεὸν ὡς ὄραν, *quasi inadspectabilem Deum contueretur*. Vbi ἀόρατος θεὸς haud sane notat eum, *qui non est*.

Hinc verba illa Paullina: εἰς τὸ μὴ ἐκ Φαινόμενων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι, similiter vertit Syrus: וְהָיָה מִן אֵילָן דְּלֵא מִתְחַנֵּן *et ea, quae cernuntur, (composita esse) ex iis, quae non cernuntur*. Idem igitur interpres et ipse aut μὴ ἐκ Φαινόμενων, traiectione haud infrequenti, de qua Heinsius et Wetstenius ad h. l., pro ἐκ μὴ Φαινόμενων censuit esse adhibitum, aut ita quoque omnino legit. Quorum hoc fecere saltem Athanasius et Nysenus Gregorius 30).

Sed satis de loco isto, quem adeo non docere intelleximus, mundum ex nihilo exstitisse, vt etiam haud obscure innuat contrarium. Videamus ergo, magisne illud praestet is, qui Rom. IV, 16. sq. est obuius: Habet autem sic: Ἀβραάμ ἔστι πατὴρ πάντων ἡμῶν — κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ, τοῦ ζῶσποιούντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα, *Abrahamus nostrum omnium parens est beneficio eius, cui credidit, Dei, qui vitam*

30) Vid. eiusd., Heinsii exercitatt. fac. et Wolfii cur. ad h. l.

vitam reddit mortuis, et, quae non sunt, vocat ita, tanquam sint. Sententiarum citato in loco nexus hic est. Diuino munere Abrahamo contigisse scribit Paullus, vt omnium, Christo credentium, siue Iudaei essent, siue minus, fieret auctor ac parens. Idque illum consecutum esse eo, quod ipse crediderit promissis diuinis (Gen. XV, 1 — 6. et VI, 10. sqq.), consuetio naturae ordini parum consentaneis, quippe quae posteritatis numerosissimae, ex Sara potissimum vxore ei tribuendae, spem illi fecerint tum, cum et ipse iam paene decrepitus, et Sara dudum effeta videretur. Sed Abrahamum diuinae potentiae esse confisum, *quae mortuos ab inferis reducat, et quae non sint, perinde vocet, ac si sint.*

Praecipue ad rem nostram spectant postrema haec verba, quibus bina illa potentiae diuinae documenta haud frustra commemorat Paullus. Aperte enim respicit ad eam Dei virtutem, quae ad promissa eius seruanda requirebatur. De hac vt persuasissimum esse Abrahamo debuisse arguat, talem in modum concludit. Primum si vel homines vere mortuos in vitam reuocare Deus potest: quanto magis idem emortuis quasi atque enectis Abrahami et Sarae corporibus (*νεκρωμένον σῶμα* Abrahamo, et *νεκρωσιν τῆς μητέρας* Sarae mox commate 19. adscribit auctor, sicut et in eandem sententiam de vtroque loquitur Hebr. XI, 11. sq.), quanto magis igitur his pristinum vigorem restituere, et vegeta illa ac robusta reddere valebat! Deinde si ea, quae nusquam sunt, ciere potest Deus, ac si iam sint, id quod in mundo condendo fecisse eum nouimus: multo etiam citius profecto quibat sollemni naturae lege prolem coniugibus excitare.

Repetita autem est metaphora illa τοῦ καλεῖν a domino, ad cuius vocem aduolat minister, seque coram eo sistit. Suggestit enim Paulo et hanc, et totam eam, cuius caussa adhibetur, sententiam Ies. XLVIII, 13.

vbi

vbi Deus de se ipse: וְדַי יִסְדָּה אֶרֶץ וַיְמִינִי מִפַּחַח שָׁמַיִם קָרָא אֲנִי: *Manus mea fundauit terram, et dextra mea expandit caelum. Ego vocabam illa, et adstabant pariter. Vocasse h. l. Deus caelum terramque dicitur, antequam essent, adeoque idem ille, quae non erant, vocasse perhibetur ita, vt si essent. Iesaiæ quidem ad extremos commatis allati tropos vsurpandos proxime ansam dedisse videtur Pf. XXXIII, 9. הוּא אָמַר וַיְהִי הוּא צוּחַ וַיַּעֲמֶר: Praecipit ille, et fit: iubet idem, et adstat. Hoc vero effatum haud dubie eo nititur, quod Mosaïca de mundi primordiis narratio, cuius ipsius modo partem expresserat poëta sacer, Deum rebus gignendis solo imperio suo ortum dare facit. Etenim diferte profus Pf. CXLVIII, 5. וַיְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה. Celebranto Iouae nomen (variae res conditae, in antecedentibus memoratae). Nam ipse iubebat, et procreabantur. Quare sicut omnibus his locis: ita et Paullini illius clausula nihil amplius significari intelligitur, nisi vniuersum istud mero diuinæ voluntatis nutu esse compositum atque coagmentatum. Ceterum eiusdem loci principio κατέναντι — θεοῦ est Hebraicum לִפְנֵי אֱלֹהִים per Deum, munere ac beneficio diuino (conf. ibi Koppius); οὐ ἐπίστευσε autem noto Atticismo dicitur pro ἐπίστευσε, vt in cur. suis iam Wolfius obseruauit.*

Expendendus restat locus vnus, non ille quidem eiusmodi, vt diuina ipsi auctoritas tribuatur ab his, qui formulam Romanam non amplectuntur; sed tamen comprehensus tali opusculo, qualia sacris libris annexa, cum iisque copulata videmus. Reperitur enim 2 Maccab. VII, 28. vbi filio mater: ἀξιώ σε, τέκνον, inquit, ἀναβλέψαντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα ἰδόντα, γινῶναι, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν αὐτὰ ὁ θεός.

C

θεός.

θεός, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων γένος οὕτως γεγένηται, *Roga te, fili, ut caelum terramque intuitus, conspicatusque, quae in iis sunt, omnia, Deum ea fecisse agnoscas, cum non essent, hominumque genus sic ortum fuisse.* Mundi partes omnes quod ἐξ οὐκ ὄντων effectas ait auctor, hoc tantum voluisse potest, vt coeperiat eae aliquando, *cum antea non exstarent.* Namque idem *perinde, ac reliquas, humanum quoque genus esse exortum* scribit. Atqui ignorare ille nequibat, primos duo homines, quos ceterorum parentes praedicant sacra Hebraeorum monimenta, in his ipsis *non ex nihilo; sed ex certa quadam materia* generatos tradi. Nempe οὐκ ὄντα, scil. πρότερον, dicuntur etiam ea, quae ex materia aliqua proficiscuntur. Plato in Sophist. (opp. vol. II. p. 299. sq. edit. Bipont.): ποιητικὴν — πᾶσαν ἔφαμεν εἶναι δύναμιν, ἣτις ἂν αἰτία γίγνηται τοῖς μὴ πρότερον οὐσι ὕστερον γίνεσθαι. — ζῶα δὲ πάντα θνητὰ καὶ φυτὰ, ὅσα τ' ἐπὶ γῆς ἐκ σπερμάτων καὶ εἰζῶν φύεται, καὶ ὅσα ἀψυχα ἐν γῆ ξυρίσταται, σώματα τεκτὰ καὶ ἄτεκτα, μῶν ἄλλου τινος, ἢ θεοῦ δημιουργοῦντος, φήσομεν ὕστερον γίνεσθαι, πρότερον οὐκ ὄντα; — θήσω, τὰ μὲν φύσει λεγόμενα ποιεῖσθαι θεῶν τεχνῇ, *Efficiendi artem dicebamus esse vim omnem, quae causam contineret, cur fierent postea, quae antea non fuissent. Mortalia igitur animantia cuncta et plantas, quaeque in terra ex seminibus et radicibus gignuntur, et quae vitae expertia in eadem coalescunt, corpora liquefacienda ac non liquefacienda, num quo alio, quam Deo fabricante, postea fieri dicemus, cum antea non fuerint? Ponam enim, quae natura creari feruntur, haec arte diuina effici.*

Quocirca ποιῆν τινα ἐξ οὐκ ὄντων non vno modo adhibetur. Aut enim notat: *facere aliqua, cum antea non exstarent, scil. ratione formae, h. e. cum nondum certa quaedam forma iis esset induta.* Aut etiam valet: *facere*

facere aliqua, cum antea non exstarent, scil. ratione materiae, h. e. cum nulla dum materia inueniretur, ex qua duci eadem et constari possent. Prior illa significatio est huius loci. Atque ita Xenophon memorab. Soocr. II, 2. 3. τίνες οὖν, ἔφη, ὑπὸ τίνων εὑροίμεν ἂν μείζονα εὐεργετημένους, ἢ παῖδας, ὑπὸ γονέων; οὓς οἱ γονεῖς ἐκ μὲν οὐκ ὄντων ἐποίησαν εἶναι, τσαῦτα δὲ καλὰ ἰδεῖν καὶ τοσούτων ἀγαθῶν μετασχεῖν, ὅσα οἱ θεοὶ παρέχουσι τοῖς ἀνθρώποις. *Quibusnam igitur, inquit, a quibus maiora beneficia reperimus tribui, quam liberis a parentibus? Quos, cum non essent, parentes fecerunt esse, totque pulchra videre ac tot bona percipere, quot praebent hominibus dii. Qui hic οὐκ ὄντες, eos esse negat Cicero Tusc. quaest. I, 6. „Quid miserius, quam omnino nunquam fuisse? Ita, qui nondum nati sunt, miseri iam sunt, quia non sunt.” Et apud Euripid. Ion. v. 980. Creusa, vt Ioni filio, quem ab Apolline per vim compressa ediderat, indecorae originis labem a se adpersam esse significet: οὐκ ὄν, inquit, ἄδικ’ ἐπασχεν ἐξ ἐμοῦ, Cum non esset, iniuriam a me accepit. Vbi cum non esset idem sonat, ac cum nondum spiraret.*

Hinc etiam qui *e vita excessere, οὐκ εἶναι* perhibentur, quamuis haud sane in nihilum abierint. Apud. eund. Euripid. Iphigen. in Taur. v. 556. cum quaesivit Iphigenia: εἰ ζῆ τοῦ ταλαιπώρου δάμαρ; *Num. viuit miseri illius (Agamemnonis) coniux?* respondet Orestes frater: οὐκ ἔστι, *Non est.* Philo Iud. de Iosepho p. 528. (Francof. 1691.): εἴπατε, ζῆ, ἢ τέθνηκεν; εἰ μὲν οὐκ ἔστι, δείξατέ μοι τὸν νεκρὸν, *Dicite, viuat an perierit. Quodsi non est, ostendite mihi cadauer.* Thucydid. I. II. p. 129. (Vall. 1564.): τὸν οὐκ ὄντα ἅπας εἴωθεν ἐπαινεῖν, *Qui non est, eum laudare unusquisque solet.* Cic. Tusc. quaest. I, 7. de mortuis: *Quia non sunt, cum fuerint, eos miseros esse [dico]. Eosdem non esse et nullos fesse saepius idem ibid.*

c. 6. 7. et 38. Nec aliter Plaut. Bacch. II, 2, 26. *nullus est pro diem suum obiit.* Atque Hebraei וַיִּיָּחַד, sensu haud diuerso, velut. Gen. V, 24. XLII, 13. 32. Pf. XXXVII, 36. cet.

Totius quidem locutionis, modo exemplis illustratae, rationem aperit Aristoteles de generat. et corrupt. I, 3, 19. Δοκεῖ δὲ μάλλον τοῖς πολλοῖς τῷ αἰσθητῷ καὶ μὴ αἰσθητῷ διαφέρειν [τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν]. ὅταν μὲν γὰρ εἰς αἰσθητὴν μεταβάλλῃ ὕλην, γίνεσθαι φασιν· ὅταν δ' εἰς ἀφανῆ, φθίρεισθαι τὸ γὰρ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν τῷ αἰσθάνεσθαι καὶ τῷ μὴ αἰσθάνεσθαι διορίζουσιν. — καθάπερ οὖν αὐτοὶ τῷ αἰσθάνεσθαι, ἢ τῷ δύνασθαι, καὶ ζῆν, καὶ εἶναι νομίζουσιν, οὕτω καὶ τὰ πράγματα, *Vulgo autem hoc potius differre videtur id, quod est et quod non est, ut sensibile sit, aut non sensibile.* Cum enim quid in sensibilem materiam mutatur, oriri id aiunt; cum in non sensibilem, interire. Nam quod est et quod non est, eo distinguunt, ut sentiatur idem, vel non sentiatur. *Quemadmodum igitur ipsi et viuere, et esse se putant eo, quod sentiuntur, vel possunt sentiri: ita et res similiter se habere existimant.* Vnde et Plato in Sophist. (opp. vol. II. p. 259.): οἱ μὲν — διασχερίζονται, τοῦτο εἶναι μόνον, ὃ παρέχει προσβολὴν καὶ ἐπαφὴν τινα. *Nonnulli hoc solum esse contendunt, quod accessum quendam et tactum admittat.* Conf. quoque Casaub. exercitatt. Baron. p. 77. sq.

Quare οὐκ εἶναι, cum sic usurpari consueuerit: equidem vehementer dubito, an vel ipse Hermas docuisse arbitrandus sit mundi ex nihilo progenerationem. Id quod de Bellosobrii sententia eum ex Christianis scriptoribus primum fecisse in commentationis huius ingressu animaduertimus. Praestitisse ille hoc putatur Pastoris sui 31) I. II. mand. I. Πρῶτον πάντων

πίστευ·

31) Eum habes in Fabric. cod. apocryph. N. T. part. III, p. 737. sqq., qui Graeca ipsius fragmenta etiam auctiora exhibet biblioth. Gr. I. V. c. I, p. 9. sqq.

πιστευσον, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας
 ἐκ μὴ ὄντος (leg. ὄντων) εἰς τὸ εἶναι, *Primum omnium crede, unum
 esse Deum, qui omnia condiderit, et struxerit et fecerit, ut essent, cum non
 essent antea.* At enim Philo Alexandrinus, quem materiae primae aeter-
 nitatem statuissē certum est³²), eodem prorsus modo loquitur de vit. Mos.
 I. III. p. 693. ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸ τελειότατον ἔργον, τὸν
 κόσμον, ἀνέφηνε (ὁ θεός), *Ut esset, cum non esset antea, perfectissimum opus,
 mundum, protulit Deus.* Exstat quidem etiam alius Hermae locus³³),
 vbi ex veteri interpretatione Latina (nam Graeca interciderunt) *Deum*
 ait *ex nihilo ea, quae sint, condidisse.* Sed cum Origenes³⁴) Hermaem
 haud secus, ac secundi de Maccabaeis libri auctorem, scripsisse tradat,
Deum ex non entibus fecisse entia: facile patet, in Graecis fuisse: ὁ θεός
 ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησε τὰ ὄντα.

Quodsi igitur Hermas mundum e nihilo existitisse noluerit: cadit sane
validum illud *argumentum*, quo vno impediri se profitetur Bellofobrius,
 ne adstipuletur Sandio, Hermaem ab eo Hermete, qui *Poemandrum* ex-
 clusit, haud diuersum esse sentienti. „Sandius conjecture,” inquit vir
 „egregius³⁵,” que l'auteur *du Poemandre* est le même Hermès ou Her-
 „mas, qui a composé le livre, intitulé *le Pasteur.* Effectivement le
 „nom, la méthode, l'imposture font à peu près semblables. Ausfi
 „le docte M. Fabricius ne s'éloigne pas de cette pensée³⁶). *Mais*

C 3

unc

32) Vid. Bellofobrius *histor. Manetis et Manichaeismi*, Gallice quidem conscripta, Tom. II,
 l. 5. c. 3. p. 188. sqq.

33) ap. Fabric. *cod. apocr. N. T.* part. III. p. 776.

34) *ibid.* p. 750.

35) *l. c.* p. 201.

36) Sat longe eamē ab ea sententia abire videtur, cum sit *biblioth. Gr. I. x. c. 7. p. 47. sq.*

quem

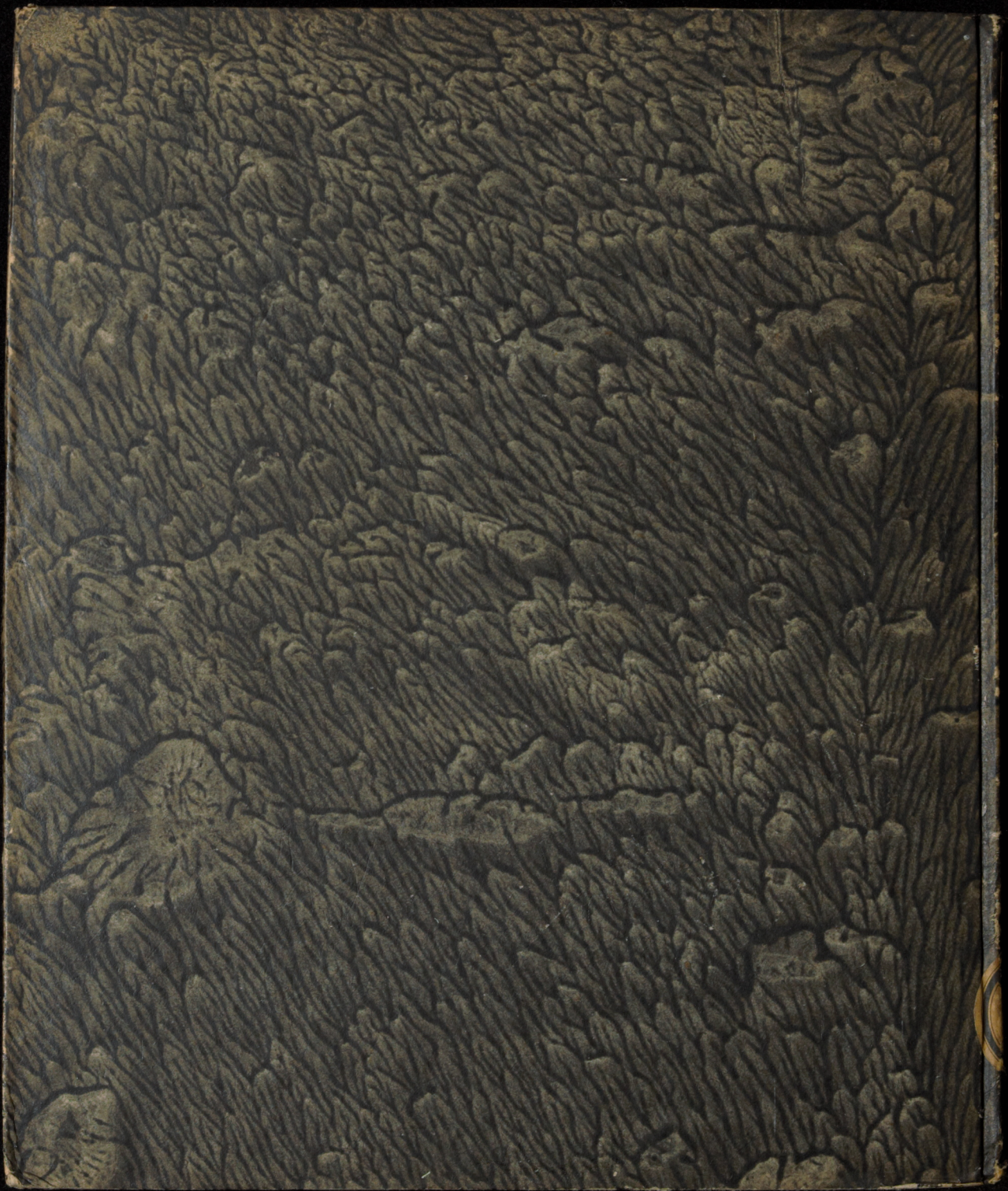
*„une forte raison m'empêche d'y souscrire. C'est qu' Hermès, auteur
du livre du Pasteur, soutient que la matière du monde a été tirée du
néant et que le faux Hermès soutient au contraire que cela est im-
possible.”*

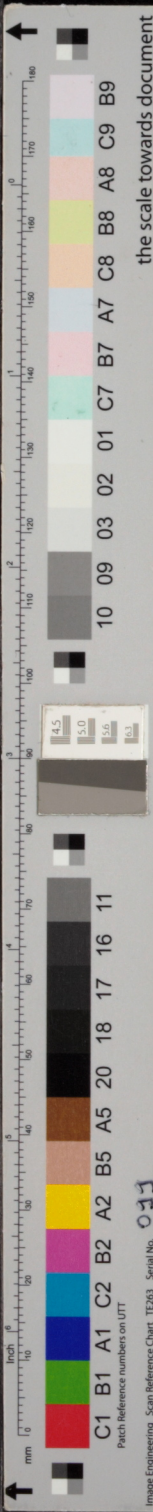
Verum haec hactenus. Cetera quidem sacri codicis loca, quibus mundi ex nihilo creationem probari volunt nonnulli, v. g. Io. I, 3. et Apocal. IV, 11., cum feuerioribus paullo iudicibus vix videri queant alicuius ad eam rem momenti esse: faciendum non putamus, praesertim post dicta ante, vt iis ponderandis immoremur. Vnde potius eo, cuius caussa haec praemisi, officio functurus indicabo explorationem iuuentutis nostrae litterariam, d. VI. Non. Octob. inde ab hora matutina IX. perendam.

Cui sollempni vt frequentes interesse haud grauentur SENATVS AMPLISSIMVS, VENERANDVS ORATORVM SACRORVM ORDO, et quicumque apud nos litteris harumque cultoribus fauent, maiorem in modum ab iis peto atque contendo. Scribeb. Flenopoli prid. Id. Sept. clolcccLxxxviii.

quem locum citat ipse Bellosobrius: „Vt vero — hic Poemander — audacter tribua-
tur Hermi isti Christiano, — nescio, sine opus maioribus argumentis, quam sola
rominis conuenientia, qua ductus facere hoc non dubitat Sandias.”

the scale towards document

ωπον τέλειον ἐν Χριστῷ, Nos Christi (doctrinae Christianae) appetitamus, unicuique tradentes totam sapientiam diuinam, Christum (per eius doctrinam) efficiamus unumquemque omni-
is absolutum.

cum ita sint: excussum hactenus Matthaei locum sic
ndum arbitror:

cti igitur in persuasionem salutarem adducite cunctas
Et lustrali quidem aquae eas immergite, ut Patrem et
butumque huic spiritum diuinum profiteantur. Caelesti
trina impertite easdem, ut seruent omnia, quae vobis

e haec de argumento proposito. Reliquum est, ut paullo
commemorem sollempnia, a. d. XVII. Calend. Mai. apud
randa. Namque post horam matutinam eius diei nonam
nostro suscipietur litteraria cunctorum huius alumnorum
Qua peracta, ex eorum primoribus sua quisque vice in
adscendent iuuenes quinque, patria omnes lingua dicturi.
atuor propediem concedent in ampliora academiae spatia,
e ex iam nominandis nouissimo, hic etiamnum remanente,
autem

IOANNES BOYSEN
FLENOPOLITANVS

ritu Darii Codomanni verba faciet. Deinde exponet

IACOBVS